

شناسایی و رتبه بندی شاخص های اثرگذار بر کیفیت صورت های مالی با استفاده از تکنیک فرآیند تحلیل شبکه ای

قاسم بولو^۱ / جعفر باباجانی^۲ / مقصود امیری^۳ / ایرج دوانی پور^۴

چکیده

هدف این پژوهش، تعیین شاخص های اثرگذار بر کیفیت صورت های مالی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و رتبه بندی آنها می باشد. برای دستیابی به این هدف ابتدا با مطالعه مبانی نظری و پیشینه پژوهش و همچنین مصاحبه با خبرگان، مجموعه ای از مولفه ها و شاخص های اثرگذار بر کیفیت صورت های مالی شناسایی شدند و سپس با اجرای دلفی فازی و نظرخواهی از خبرگان آن دسته از شاخص های اثرگذار بر کیفیت صورت های مالی که از اجماع نظر خبرگان برخوردار بود شناسایی گردید. پس از آن به منظور تعیین بار عاملی هر یک از شاخص ها، از تحلیل عاملی تاییدی استفاده شد. در نهایت با انجام فرآیند تحلیل شبکه ای وزن هر یک از شاخص ها در تاثیرگذاری آنها بر کیفیت صورت های مالی تعیین گردید.

نتایج حاصل از تحلیل عاملی تاییدی نشان می دهد شاخص های "ارزش پیش بینی کنندگی"، "ارتباط ارزشی سود" و "پایداری سود" زیر مجموعه مولفه "مربوط بودن" و شاخص های "محافظه کاری"، "کیفیت اقلام تعهدی"، "هموارسازی سود"، "نزدیک به نقد بودن سود" و "بی طرفی" زیرمجموعه مولفه "ارائه صادقانه" شاخص های نهایی اثرگذار بر کیفیت صورت های مالی می باشند. همچنین نتایج حاصل از فرآیند تحلیل شبکه ای نشان می دهد شاخص های "ارزش پیش بینی کنندگی" و "کیفیت اقلام تعهدی" به ترتیب با وزن های ۲۹٪ و ۱۷٪ بیشترین اثرگذاری بر کیفیت صورت های مالی را دارند و سایر شاخص ها در اولویت های بعدی قرار می گیرند.

واژگان کلیدی: کیفیت صورت های مالی، شاخص های کیفیت صورت های مالی، رتبه بندی

شاخص های کیفیت صورت های مالی

طبقه بندی موضوعی: M41

۱. دانشیار حسابداری گروه حسابداری دانشگاه علامه طباطبایی - نویسنده مسئول - ghblue20@yahoo.com

۲. استاد حسابداری گروه حسابداری دانشگاه علامه طباطبایی

۳. استاد گروه مدیریت صنعتی دانشگاه علامه طباطبایی

۴. دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه علامه طباطبایی

۱- مقدمه

توسعه اقتصادی بدون مشارکت گروه‌های مختلف سرمایه‌گذار در بنگاه‌های اقتصادی امکان‌پذیر نمی‌باشد. گروه‌های مختلف سرمایه‌گذار نیز تنها زمانی اقدام به مشارکت در سرمایه‌گذاری می‌کنند که بر آوردی معقول نسبت به کسب بازدهی از سرمایه‌گذاری خود داشته باشند. برای کسب اطمینان نسبی از کسب بازدهی، سرمایه‌گذاران نیازمند اطلاعات مالی مفید برای ارزیابی وضعیت و عملکرد بنگاه‌های اقتصادی می‌باشند.

سالهاست که سیاست‌گذاران حسابداری با تدوین استانداردهای حسابداری در تلاش هستند که سیستم‌های حسابداری، اطلاعات مفید مورد نیاز سرمایه‌گذاران را تامین نماید. منظور از اطلاعات مفید آن دسته از اطلاعاتی است که بتواند منجر به بهبود تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران گردد؛ لذا در صورتیکه حاصل فرآیند گزارشگری مالی ارائه اطلاعاتی مفید برای سرمایه‌گذاران باشد می‌توان کیفیت گزارشگری مالی را مطلوب ارزیابی نمود.

هدف این پژوهش شناسایی آن دسته از ویژگی‌ها و یا شاخص‌هایی است که می‌تواند منجر به مفید بودن اطلاعات برای سرمایه‌گذاران و لذا بهبود کیفیت گزارشگری مالی گردد. در این پژوهش با نظرسنجی از خبرگان و بکارگیری روشهای مختلف آماری، آن دسته از شاخص‌های با اهمیتی که می‌تواند منجر به مفید بودن صورت‌های مالی، به عنوان خروجی اصلی گزارشگری مالی، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران گردد شناسایی شده و سپس اهمیت هر یک از شاخصها نسبت به یکدیگر محاسبه شده است.

بیان مساله و اهمیت موضوع

یکی از ابزارهای مهم برای توسعه هر کشوری تقویت بازارهای مالی است. رشد اقتصادی پایدار نیازمند بازار سرمایه‌ای نسبتاً کارا برای تخصیص بهینه منابع می‌باشد. تخصیص بهینه سرمایه زمانی رخ خواهد داد که گروه‌های مختلف سرمایه‌گذار در تصمیم‌گیریهایی خود بتوانند آگاهانه منابع خود را به بنگاه‌های اقتصادی که بالاترین کارایی در عملیات خود داشته‌اند تخصیص دهند. لذا نیاز سرمایه‌گذاران به اطلاعات مفید مالی برای تصمیم‌گیری در تخصیص سرمایه‌های خود از دیرباز آشکار بوده است. نهادهای قانون‌گذار و سازمان‌های تدوین‌کننده استانداردهای گزارشگری مالی از گذشته‌های دور در یک فرآیند تکاملی سعی بر ارائه استانداردهای لازم الاجرا و توصیه‌هایی برای بهبود کیفیت گزارشگری اطلاعات مالی برای سرمایه‌گذاران و رفع نیاز اطلاعاتی آنان در امر تخصیص

دارایی‌هایشان داشته‌اند. به عبارت دیگر هدف اصلی گزارشگری مالی ارائه اطلاعات مالی با کیفیت بالا در ارتباط با واحدهای اقتصادی می‌باشد به طوری که بتواند برای انجام تصمیم‌گیریهای اقتصادی گروه‌های مختلف استفاده‌کننده مفید واقع گردد. همچنین ارائه اطلاعات مالی با کیفیت بالا از این بابت حائز اهمیت است که با بهبود تصمیم‌گیری گروه‌های مختلف آورندگان سرمایه و سایر ذینفعان می‌تواند منجر به کارایی کلی بازار گردد.

عدم اعتماد به کیفیت گزارشهای مالی بنگاههای اقتصادی و بخصوص شرکتهای بزرگ بورسی مانعی برای رشد سرمایه‌گذارها و توسعه بازار است. چرا که سرمایه‌گذاران ریسک سرمایه‌گذاری را بالا ارزیابی می‌کنند و لذا اعتماد و انگیزه کمتری برای سرمایه‌گذاری خواهند داشت.

در ایران نیز صاحب‌نظران و سیاستگذاران اقتصادی کشور پیش شرط ورود و افزایش سرمایه‌گذارهای خارجی را قابلیت اعتماد و کیفیت مناسب گزارشگری مالی میدانند و لذا اخیراً نهادهای سیاست‌گذار در کشور از جمله سازمان بورس و اوراق بهادار، بانک مرکزی و سازمان حسابرسی توجه ویژه‌ای به بهبود کیفیت گزارشگری مالی و افزایش قابلیت اعتماد گزارشگری مالی نموده‌اند که از جمله این تلاشها می‌توان به الزام شرکتهای به گزارشگری بر مبنای استانداردهای بین‌المللی حسابداری و یا تلاشهایی برای تدوین و بروز رسانی دستورالعمل‌های رتبه‌بندی شرکتهای اشاره کرد.

اگرچه هم هیات استانداردهای حسابداری مالی آمریکا و هم هیات استانداردهای بین‌المللی حسابداری و همینطور مفاهیم نظری گزارشگری ایران بر اهمیت گزارشهای مالی با کیفیت بالا تاکید کرده‌اند اما یکی از مشکلات موجود در گذشته تعیین شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت گزارشهای مالی بوده است. از آنجا که سرمایه‌گذاران به عنوان استفاده‌کنندگان اصلی صورت‌های مالی، ترجیحات متفاوتی در تصمیم‌گیریهای مالی خود دارند لذا کیفیت می‌تواند در میان گروه‌های مختلف سرمایه‌گذار متفاوت باشد. علاوه بر این سرمایه‌گذاران ممکن است مفید بودن اطلاعات مشابه را در شرایط مختلف، متفاوت بدانند.

خصوصیات کیفی اطلاعات مفید حسابداری که در مفاهیم نظری گزارشگری مالی ایران ارائه شده است لزوماً مجموعه کاملی از شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت صورت‌های مالی نمی‌باشد و می‌تواند در گذر زمان و با انجام مطالعات بیشتر و یا با تغییر ساختارهای اقتصادی شاخص‌های تاثیرگذار دیگری شناسایی گردد؛ که این پژوهش می‌تواند با شناسایی شاخص‌های جدید اثرگذار بر کیفیت صورت‌های مالی، مبانی نظری را گسترش دهد.

در این پژوهش با انجام مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه حضوری با خبرگان، اجرای دلفی فازی و انجام تحلیل عاملی تاییدی، شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران شناسایی شده و سپس با استفاده از روش فرآیند تحلیل شبکه‌ای میزان تاثیرگذاری (وزن) هر یک از شاخص‌های شناسایی شده اثرگذار بر کیفیت صورت‌های مالی محاسبه شده است.

ادبیات نظری و پیشینه پژوهش

چارچوب و یا تعریف واضح و آشکاری از کیفیت گزارشگری مالی که فراگیر باشد در ادبیات حسابداری وجود ندارد. کیفیت گزارشگری مالی از دیدگاه برخی محققان دارای تعاریف متعددی است و نوع تعریف می‌تواند به دیدگاه فرد بستگی داشته باشد. از نظر دیفوند و ژانگ (2014, p.) 281 Defond, M., Zhang, J) کیفیت گزارشگری مالی به این معنی است که تا چه اندازه گزارش‌های مالی، اقتصاد زیربنایی شرکت را به طور منصفانه نشان می‌دهد. والکر و دیگران (Walker, et al, 2015, p32) کیفیت گزارشگری مالی را سودمند بودن اطلاعات حسابداری و رقم سود گزارش شده برای استفاده‌کنندگان می‌داند. کیفیت گزارشگری مالی سرمایه‌گذاران را در پیش‌بینی بهتر جریان وجه نقد آتی شرکت کمک می‌کند.

در سال ۲۰۰۲ هیات استانداردهای بین‌المللی حسابداری^۵ و هیات تدوین استانداردهای حسابداری آمریکا^۶ تلاش نمودند که مجموعه‌ای از استانداردهای حسابداری با کیفیت بالا که در سطح جهانی قابل استفاده باشد را تدوین نمایند. هر دو هیات توافق کردند که یک چارچوب مفهومی مشترک ارائه نمایند که در برگیرنده اهداف گزارشگری مالی و ویژگیهای کیفی بنیادی زیربنای استانداردهای حسابداری باشد. در ماه می ۲۰۰۸، هیات استانداردهای بین‌المللی حسابداری و هیات تدوین استانداردهای حسابداری آمریکا پیشنهاد اولیه چارچوب نظری را منتشر کردند. این چارچوب نظری به عنوان زیربنای استانداردهای حسابداری تدوین شد. انتظار بر آن است که بکارگیری این ویژگیهای کیفی می‌تواند منجر به ارائه استانداردهای حسابداری با کیفیت بالا و لذا منجر به گزارشگری اطلاعات مالی با کیفیت بالا که برای تصمیم‌گیری مفید باشد گردد.

به استناد این پیش‌نویس هدف اصلی گزارشگری مالی ارائه اطلاعات مفید برای تصمیم‌گیری می‌باشد. منظور از اطلاعات مفید برای تصمیم‌گیری، اطلاعاتی در مورد واحد گزارشگری می‌باشد

⁵ International Accounting Standard Board (IASB)

⁶ Financial Accounting Standard Borad (FASB)

که برای سرمایه‌گذاران فعلی و بالقوه، بستانکاران و سایر اعتباردهندگان برای تصمیم‌گیری در خصوص سرمایه‌گذاری در شرکت مفید واقع گردد. لذا طبق تعریف این پیشنویس و همچنین ادبیات اخیر (Beuselinck & Manigart, 2007,p.263; Nur Afiah, N., Rahmatika, D. 2014,p112) کیفیت گزارشگری مالی به عنوان مفید بودن برای تصمیم‌گیری تعریف شده است.

آن گروه از گزارشهای حسابداری که با هدف تأمین نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان خارج از واحد تجاری تهیه و ارائه می‌شود، در حیطه عمل گزارشگری مالی قرار می‌گیرد. صورتهای مالی، بخش اصلی فرایند گزارشگری مالی را تشکیل می‌دهد. در حال حاضر یک مجموعه کامل صورتهای مالی شامل ترازنامه، صورت سود و زیان، صورت سود و زیان جامع و صورت جریان وجوه نقد و یادداشتهای توضیحی می‌باشد.

مفاهیم نظری استانداردهای حسابداری ایران و همچنین چارچوب نظری هیات استانداردهای بین‌المللی حسابداری که در سال ۲۰۱۸ ویرایش شده است^۷ مجموعه‌ای از خصوصیات کیفی اثرگذار بر کیفیت گزارشگری مالی را ارائه و تعریف کرده است که دارای دو بعد به شرح جدول ذیل است:

ویژگیهای کیفی ارائه شده توسط هیات تدوین استانداردهای حسابداری ایران				ویژگیهای کیفی ارائه شده توسط چارچوب نظری هیات استانداردهای بین‌المللی حسابداری (IASB)			
ویژگیهای کیفی اصلی مرتبط با محتوای اطلاعات		ویژگیهای کیفی اصلی مرتبط با ارائه اطلاعات		ویژگیهای کیفی بنیادی		ویژگیهای کیفی بهبود دهنده	
مربوط بودن	قابل اتکا بودن	قابل مقایسه	قابل فهم بودن	ارائه صادقانه	مربوط بودن	قابل مقایسه بودن	قابل فهم بودن
ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	افشای کافی	توان استفاده کننده	عاری بودن از اشتباه	ارزش تأیید کنندگی	عاری بودن از اشتباه	قابل فهم بودن
انتخاب خاصه	ثبات رویه	ادغام و طبقه بندی اطلاعات	ادغام و طبقه بندی اطلاعات	بی طرفی	ارزش پیشنهادی	بی طرفی	به موقع بودن
ارزش پیشنهادی	بی طرفی	افشای کافی	افشای کافی	کامل بودن	ارزش پیشنهادی	کامل بودن	قابل رسیدگی بودن
ارزش پیشنهادی	کامل بودن	افشای کافی	افشای کافی	ارزش تأیید کنندگی	ارزش پیشنهادی	ارزش تأیید کنندگی	قابل مقایسه بودن
ارزش پیشنهادی	حیطه	افشای کافی	افشای کافی	ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	قابل مقایسه بودن
ارزش پیشنهادی	بنیان صادقانه	افشای کافی	افشای کافی	ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	قابل مقایسه بودن
ارزش پیشنهادی	انتخاب خاصه	افشای کافی	افشای کافی	ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	قابل مقایسه بودن
ارزش پیشنهادی	ارزش تأیید کنندگی	افشای کافی	افشای کافی	ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	قابل مقایسه بودن
ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	افشای کافی	افشای کافی	ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	ارزش پیشنهادی	قابل مقایسه بودن

⁷ www.iasplus.cm/en/standards/ther/framework

بیانیه مفاهیم بنیادی حسابداری مالی شماره ۸^۸ هیات استانداردهای حسابداری مالی آمریکا نیز مجموعه‌ای از خصوصیات کیفی تاثیرگذار بر کیفیت گزارشگری مالی را ارائه و تعریف کرده است که دارای تعاریف و ساختار تقریباً مشابهی با ساختار ارائه شده در بالا می‌باشد. ویژگیهای کیفی فوق در مفاهیم نظری استانداردهای حسابداری ایران^۹ و همچنین در چارچوب نظری هیات استانداردهای بین‌المللی حسابداری تشریح شده است؛ به عنوان مثال اطلاعات مالی در صورتی دارای "ارزش پیش‌بینی‌کنندگی" است که استفاده‌کنندگان برای پیش‌بینی نتایج آتی بتوانند از آن به عنوان داده‌های ورودی قابل پردازش استفاده کنند و یا منظور از ویژگی کیفی "بی‌طرفی" عاری بودن از تمایلات جانبدارانه تهیه‌کننده اطلاعات است.

در ایران برخی پژوهشگران (نیکومرام و بادآور نهندي، ۱۳۸۸، ۱۴۱) به بررسی شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت گزارشگری مالی شرکتها پرداخته‌اند و پس از شناسایی برخی از عوامل موثر بر کیفیت گزارشگری مالی، همبستگی میان آن عوامل و کیفیت گزارشگری مالی را آزمون کردند. نتایج پژوهش آنها حاکی از وجود همبستگی مثبت میان شاخص‌های محافظه‌کاری مدیریت، اندازه شرکت، سرمایه بر بودن فعالیت‌های شرکت و کارایی مدیریت با کیفیت گزارشگری مالی می‌باشد.

اثنی عشری در پژوهش خود (اثنی عشری، ۱۳۹۳، ۷۵) با آزمون اطلاعات ۶۷ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ به این نتیجه رسید که معیارهایی از جمله "کیفیت ارقام تعهدی" و "محافظه‌کاری" بیشترین تاثیر را بر کیفیت اطلاعات از بعد دقت (سود) دارند. نتایج پژوهش وی همچنین وجود رابطه معنادار مستقیم میان معیار "نزدیک به نقد بودن سود" و کیفیت اطلاعات از بعد دقت (سود) را نشان داد. پژوهشگران نزدیک به نقد بودن سود (به عنوان مثال نسبت جریان وجه نقد عملیاتی به سود) را به عنوان معیاری مطلوب از کیفیت سود می‌دانند (Abdelghany, K. E, 2005, p.1007)

آقای و شیرینی (آقای و شیرینی، ۱۳۸۴، ۸۱) در پژوهش خود به منظور شناسایی خصوصیات کیفی مطلوب در روشهای اندازه‌گیری، طی پرسشنامه‌ای از استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی که طبق چارچوب مفهومی حسابداری ایران قابل شناسایی هستند (شامل سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان، تحلیلگران مالی و مودیان مالیاتی) خواستند تا در اندازه‌گیری هر یک از ارقام ترازنامه، خصوصیات کیفی مطلوب را اولویت‌بندی کنند. نتایج نشان می‌دهد که استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی در

⁸ Statement of Financial Accounting Concepts No. 8 September 2010, pp.16-22. (www.fasb.org)

⁹ رجوع شود به پیوست استانداردهای حسابداری ایران - مفاهیم نظری گزارشگری مالی (www.audit.org.ir)

اندازه‌گیری ارقام مختلف ترازنامه، کیفیت‌های متفاوتی را مطلوب می‌دانند به طوریکه برای اندازه‌گیری کلیه ارقام ترازنامه یک روش خاص مناسب نیست بلکه استفاده از روشهای مختلف در اندازه‌گیری با توجه به نوع حساب مناسب تر می‌باشد.

در پژوهشی دیگر تاثیر کیفیت حسابرسی بر کیفیت گزارشگری مالی در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بررسی شد. نتایج پژوهش نشان داد که بین کیفیت حسابرسی و کیفیت گزارشگری مالی رابطه مثبت معناداری وجود دارد. (عزیزپور شیرسوار، ۱۳۹۵، ۸۸)

برخی دیگر از پژوهشگران (آقایی و دیگران، ۱۳۹۲، ۱) اهمیت نسبی ویژگیهای کیفی اطلاعات حسابداری، ارائه شده توسط هیات تدوین استانداردهای حسابداری ایران، در میان گروههای مختلف تصمیم گیرنده شامل تهیه کنندگان، حسابرسان و استفاده کنندگان صورت‌های مالی را مورد مطالعه قرار دادند نتایج پژوهش آنها، پس از جمع‌آوری نظرات گروههای مختلف تصمیم گیرنده با استفاده از پرسشنامه نشان داد که از دیدگاه استفاده کنندگان از صورت‌های مالی ویژگی "قابل فهم بودن"، از دیدگاه حسابرسان ویژگی "قابل اتکا بودن" و از دیدگاه تهیه کنندگان ویژگی "مربوط بودن" بیشترین اهمیت را دارد.

هوداک و مک آلیستر (Hudack, and Mcallister, 1994, 1) در پژوهش خود این موضوع را بررسی نمودند که آیا کمیته تدوین استانداردهای حسابداری مالی هنگام اعلام استانداردها، بین ویژگیهای کیفی اصلی "مربوط بودن" و "قابل اتکا بودن" اعتدال برقرار کرده است یا خیر؟ یافته‌های آنها نشان می‌دهد که کمیته تدوین استانداردهای حسابداری مالی، اغلب ویژگیهای اولیه را مورد توجه قرار می‌دهد. نتایج این پژوهش همچنین نشان می‌دهد که کمیته تدوین استانداردهای حسابداری مالی نمی‌تواند به طور دائم یک ویژگی کیفی را فدای ویژگی دیگر نماید. هیات، در تدوین استانداردهای حسابداری ویژگی کیفی "مربوط بودن" و "قابل اتکا بودن" را کم و بیش به یک اندازه مورد تاکید قرار داده است. اما در استانداردهایی که افشاء از طریق یادداشتهای توضیحی یا فهرستهای دیگر مورد تاکید است به ویژگی "مربوط بودن" در مقایسه با "قابل اتکا بودن" بهای بیشتری داده شده است.

پژوهشگران همچنین تاثیر شاخص‌های دیگری از جمله "پایداری سود"، "ارتباط ارزشی سود" "هموارسازی سود"، "کیفیت ارقام تعهدی" و یا "محافظه‌کاری" را بر کیفیت گزارشهای مالی را بررسی نموده‌اند. "پایداری سود" به معنای میزان تکرار پذیری سود و "ارتباط ارزشی سود" به

¹⁰ Value Relevance of Earning

معنای توانایی سود در توضیح تغییرات بازدهی شرکت می‌باشد. پایداری و ارتباط ارزشی بالاتر سود معیارهایی برای کیفیت بالاتر صورت‌های مالی محسوب می‌شود (Francis et al, 2004, p.972). "هموارسازی سود" به معنای تلاش مدیریت برای کاهش نوسانات موقتی سود به منظور محاسبه سود قابل اتکا تر و در نتیجه مفید تر به سرمایه‌گذاران می‌باشد. چرا که مدیریت اطلاعات کاملی، در مقایسه با سرمایه‌گذاران، از وضعیت و عملکرد مالی شرکت دارد (Francis et al, 2004, p.972 ;). کیفیت اقلام تعهدی بیانگر میزان بکارگیری اقلام تعهدی اختیاری^{۱۱} توسط مدیریت می‌باشد. بکارگیری بیشتر اقلام تعهدی اختیاری معیاری برای ضعیف تر بودن کیفیت گزارش عملکرد شرکت می‌باشد (Francis et al, 2004, p.101). همچنین محافظه‌کاری به معنای کاربرد درجه‌ای از مراقبت برای انجام برآورد در شرایط ابهام است به گونه‌ای که درآمدها یا داراییها بیشتر از واقع و هزینه‌ها یا بدهیها کمتر از واقع ارائه نشود. سرمایه‌گذاران محافظه‌کاری را معیاری برای کیفیت بالاتر گزارش عملکرد شرکت می‌دانند (Francis et al, 2004, p.973).

گایو (Gaio, C., 2010, 693) در پژوهش خود تأثیر شاخص‌های "ارزش پیش بینی کنندگی"، "کیفیت اقلام تعهدی"، "پایداری سود"، "هموارسازی سود"، "ارتباط ارزشی سود"، "به موقع بودن" و "محافظه‌کاری" بر کیفیت سود را در میان کشورهای مختلف جهان مورد بررسی قرار داد. نمونه آماری پژوهش وی شامل ۳۸ کشور (۲۲ کشور توسعه یافته و ۱۶ کشور نوظهور) برای بازه زمانی سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۳ بوده است نتایج پژوهش وی نشان داد شاخص‌های "ارزش پیش‌بینی کنندگی"، "هموار سازی سود" و "کیفیت اقلام تعهدی" بیشترین همبستگی با کیفیت سود را دارند و به ترتیب ۰٫۵۰٪، ۳۳٫۴٪ و ۲۲٫۲٪ از تغییرات کیفیت سود توسط این سه متغیر توضیح داده می‌شود.

مازیونی و کلان (Mazzioni, S and Klann, R. C. 2018, 92) تأثیر ویژگیهای محیط اقتصادی و تجاری شرکتهایی که در کشورهای مختلف فعالیت می‌کنند بر کیفیت اطلاعات مالی آنها را مورد بررسی قرار دادند. نمونه مورد بررسی شامل ۱۴۰۶ شرکت برای سالهای ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۲ بود که در ۱۲ کشور مختلف فعالیت می‌کردند. نتایج پژوهش آنها نشان داد شرکتهایی که در کشورهای با هزینه‌های مالیاتی کمتر، محیط قانونی قوی تر، شاخص‌های توسعه اقتصادی و مالی قوی تر و همچنین میزان ارتباطات بین المللی آنها بیشتر است به طور میانگین کیفیت گزارشگری مالی آنها بالاتر

^{۱۱} اقلام تعهدی اختیاری (غیر عادی) آن بخش از تعهدات است که مدیریت شرکت می‌تواند با بکارگیری اختیارات خود اندازه آن را افزایش یا کاهش دهد. اقلام تعهدی اختیاری معیاری برای مدیریت سود می‌باشد. (Wan, H., 2018, P. 138)

است. همچنین آنها اظهار داشتند آن دسته از شرکت‌هایی که با بازارهای خارجی ارتباط بیشتری داشته اند، رویه های حسابداری و اطلاعات مالی شفاف تری را ارائه نموده اند.

آکیجو و باباتوند (Akeju, B. J. and Babatunde, A. A. 2017, 751) در پژوهش خود تاثیر شاخص های حاکمیت شرکتی بر کیفیت گزارشگری مالی شرکتها را آزمون نمود. آنها پژوهش خود را بر روی ۴۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار نیجریه برای سالهای ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۵ انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد که ویژگیهای حاکمیت شرکتی از جمله مشخصات اعضای هیات مدیره شرکت، استقلال هیات مدیره و کمیته حسابرسی با کیفیت گزارشگری مالی رابطه معناداری دارند و هر چقدر شاخص های حاکمیت شرکتی قوی تری در شرکت وجود داشته باشد کیفیت گزارشگری مالی شرکتها بیشتر است.

در پژوهشی دیگر (Mbobo, E. M. and Ekyapo, N. B., 2016, 188) اهمیت ویژگیهای کیفی اطلاعات حسابداری، ارائه شده توسط هیات تدوین استانداردهای بین المللی حسابداری، در نیجریه بررسی گردید. در این پژوهش با توزیع ۱۲۰ پرسشنامه میان حسابداران مستقل مشخص گردید که "مربوط بودن" و "ارائه صادقانه" بیشترین تاثیرگذاری بر کیفیت صورت‌های مالی دارند. سایر شاخص های تاثیر گذار بر کیفیت صورت‌های مالی عبارت بودند از "نوع اظهار نظر حسابرس"، "استفاده از ارزشهای جاری برای اندازه گیری"، "افشای اطلاعات در خصوص برآوردهای حسابداری".

کیتروت (Kythreotis, A., 2014, 4) دو ویژگی کیفی "مربوط بودن" و "ارائه صادقانه" را برای نمونه ای از شرکتها از ۱۵ کشور که استانداردهای بین المللی حسابداری را پذیرفته و بکار گرفته بودند برای دو دوره از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ (دوره قبل از پذیرش IFRS) و دوره از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۹ (دوره بعد از پذیرش IFRS) اندازه گیری کردند. نتایج تحقیق وی حاکی از افزایش اندازه ویژگی "مربوط بودن" و عدم تغییر اندازه ویژگی "ارائه صادقانه" برای دوره بعد از پذیرش IFRS در مقایسه با دوره قبل از پذیرش آن بوده است. در تحقیقی مشابه (Yurisandi, T. and Puspitasari, E., 2015) با مطالعه بر روی ۵۵ شرکت در کشور اندونزی و اندازه گیری ویژگیهای کیفی صورت‌های مالی شرکتها برای دوره از سال ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۰ (دوره قبل از پذیرش IFRS) و همچنین برای دوره از سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۳ (دوره بعد از پذیرش IFRS) مشخص گردید که پذیرش استانداردهای بین المللی حسابداری توسط شرکتها منجر به بهبود کیفیت صورت‌های مالی شده است.

گافارو (Gafarov, T., 2009, 128) در رساله دکتری خود به بررسی و شناسایی عوامل موثر بر کیفیت گزارشگری مالی، از جمله نقش کنترل‌های داخلی، بر گزارشگری مالی پرداخت و در نهایت نیز الگویی را برای اندازه‌گیری کیفیت گزارشگری مالی ارائه نمود که با اندازه‌گیری عوامل اثرگذار شناسایی شده می‌توان اندازه کیفیت گزارشگری مالی را محاسبه نمود. وی بصورت موردی کیفیت گزارشگری مالی یک شرکت بورسی در صنعت دارویی را اندازه‌گیری نمود و اندازه کیفیت گزارشگری مالی شرکت را ۷۲ درصد بدست آورد.

در پژوهشی دیگر (Karamdar Mezerjeji, et al, 2013, 105) رابطه میان "کیفیت اقلام تعهدی" و کیفیت گزارشگری مالی بررسی گردید. در این پژوهش برای ارزیابی کیفیت اقلام تعهدی، میزان اقلام تعهدی اختیاری با استفاده از مدل جونز محاسبه گردید. این پژوهش برای سالهای ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۲ بر روی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار ایران صورت گرفته شد و نتایج نشان داد شرکتهایی که کیفیت گزارشگری بالاتری دارند، اندازه اقلام تعهدی اختیاری آنها کمتر می باشد.

سوالات پژوهش

- ۱) مولفه‌ها و شاخص‌های کیفیت گزارشگری مالی کدامند؟
- ۲) وزن هر یک از مولفه‌ها و شاخص‌های کیفیت گزارشگری مالی چه میزان است؟

روش شناسی پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف از نوع پژوهش‌های بنیادی، اکتشافی و از لحاظ رویکرد در حوزه پژوهش‌های اثباتی/توصیفی قرار می‌گیرد. قلمرو مکانی پژوهش شهر تهران است و قلمرو موضوعی پژوهش تعیین شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت گزارشگری مالی و اهمیت نسبی شاخص‌ها نسبت به یکدیگر می باشد. قلمرو زمانی پژوهش سال ۱۳۹۷ بوده است.

روش پژوهش

۱) مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با خبرگان

برای این منظور ابتدا ضمن مطالعه و بررسی ادبیات پژوهش و دست آوردهای پژوهش‌های پیشین و با مطالعه و بررسی دقیق مفاهیم نظری گزارشگری مالی ایران و چارچوب نظری هیات استانداردهای بین‌المللی حسابداری مولفه‌ها و شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت گزارشگری مالی شناسایی شدند.

در گام بعد به منظور شناسایی شاخص‌های جدید اثرگذار بر کیفیت گزارشگری مالی که در ادبیات پژوهش مورد بررسی قرار گرفته نشده است، با ۲۱ نفر از خبرگان به صورت حضوری و با هماهنگی قبلی با پاسخ دهنده مصاحبه و نظرخواهی صورت گرفته شد. مصاحبه انجام شده در این پژوهش را می‌توان از نوع مصاحبه نیمه ساختاریافته طبقه بندی کرد. مصاحبه نیمه ساختاریافته مصاحبه ای است که در آن سوالات مصاحبه از قبل مشخص می‌شود و از تمام پاسخ دهندگان پرسش‌های مشابه پرسیده می‌شود اما آنها آزادند که پاسخ خود را به هر طریقی که می‌خواهند پاسخ دهند. در راهنمای مصاحبه جزئیات مصاحبه، شیوه بیان و ترتیب آنها ذکر نمی‌شود و این موارد در طی فرآیند مصاحبه تعیین می‌شوند (دلاور، ۱۳۸۳، صص ۱۵۷-۱۵۸؛ بی، ۱۳۸۴، ص ۶۰۰). اعضای گروه مصاحبه شدگان عبارت بودند از: (۱) مدیران و شرکای موسسات حسابرسی (۲) اعضای هیات علمی گروه حسابداری دانشگاه (۳) مدیران و یا اعضای کمیته های تخصصی سازمان های نظارتی (سازمان حسابرسی، سازمان بورس) (۴) مدیران مالی شرکتهای پذیرفته شده در بورس و (۵) تحلیلگران مالی خبره در بازار سرمایه. ویژگیهای توصیفی پاسخ دهندگان به شرح جدول (۱) می باشد. نتایج در بخش یافته های پژوهش، جدول شماره (۳) ارائه شده است.

جدول شماره (۱): ویژگیهای توصیفی مصاحبه شدگان

فعالیت اصلی		رشته تحصیلی		سطح تحصیلات	
فراوانی	شرح	فراوانی	شرح	فراوانی	شرح
۴	عضو هیات علمی دانشگاه	۲۱	حسابداری	۲	کارشناسی ارشد
۳	عضو جامعه حسابداران رسمی و مدیران موسسات حسابرسی			۱۹	دکتر
۷	مدیران یا اعضای کمیته های تخصصی سازمان های نظارتی				
۳	حسابداری و تهیه صورت‌های مالی				
۴	سرمایه‌گذاری و تحلیل صورت‌های مالی				
۲۱		۲۱		۲۱	جمع

۲) تدوین پرسشنامه و اجرای دلفی فازی

هدف از اجرای روش دلفی دسترسی به مطمئن ترین توافق گروهی خبرگان درباره موضوعی خاص است که با استفاده از پرسشنامه و نظرخواهی از خبرگان صورت می‌پذیرد. در روش دلفی داده های ذهنی افراد خبره با استفاده از تحلیل های آماری به داده های تقریباً عینی تبدیل می‌شود. این روش

منجر به اجماع در تصمیم‌گیری می‌گردد. استفاده از اعداد قطعی در حل مسائلی از جمله تصمیم‌گیری، پیش‌بینی، سیاستگذاری و ... منجر به نتایجی خواهد شد که به دور از واقعیت هستند. همچنین در بسیاری از موارد استفاده از متغیرهای زبانی توسط خبرگان متداول تر و راحت تر است. بنابراین بهتر است داده‌ها را به جای اعداد قطعی با اعداد فازی نمایش داد. این دلایل موجب پیدایش روش دلفی فازی شده است (یزدی مقدم و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۹۲). در این پژوهش برای غربالگری شاخص‌ها از رویکرد دلفی فازی استفاده شد و شاخص‌های مورد اجماع نظر خبرگان شناسایی شدند. اعضای گروه دلفی با رعایت سه ویژگی شامل: حضور نمایندگان گروه‌های متخصص، آگاهی عمیق از موضوع پژوهش و وسعت نظر انتخاب شدند. اعضای گروه دلفی شامل گروه‌های ذکر شده در مرحله مصاحبه می‌باشند. تعداد اعضای گروه ۲۱ نفر بودند. همه پرسشنامه‌ها بصورت حضوری در اختیار صاحب‌نظران قرار گرفته شد. در این پژوهش برای فازی سازی دیدگاه خبرگان از اعداد فازی مثلثی معادل طیف لیکرت ۹ درجه به شرح جدول شماره (۲) استفاده شده است. (Habibi, et al, 2015, pp.135-136; Maritan, d. 2014,p. 128)

جدول شماره (۲): اعداد فازی مثلثی معادل طیف لیکرت ۹ درجه

اندازه‌های طیف لیکرت	اعداد فازی	اندازه‌های طیف لیکرت	اعداد فازی
۱	(۰.۱۱۱, ۰.۱۱۱, ۰.۲۲۲)	۶	(۰.۵۵۵, ۰.۶۶۶, ۰.۷۷۷)
۲	(۰.۱۱۱, ۰.۲۲۲, ۰.۳۳۳)	۷	(۰.۶۶۶, ۰.۷۷۷, ۰.۸۸۸)
۳	(۰.۲۲۲, ۰.۳۳۳, ۰.۴۴۴)	۸	(۰.۷۷۷, ۰.۸۸۸, ۱)
۴	(۰.۳۳۳, ۰.۴۴۴, ۰.۵۵۵)	۹	(۰.۸۸۸, ۱, ۱)
۵	(۰.۴۴۴, ۰.۵۵۵, ۰.۶۶۶)		

نحوه محاسبه میانگین نظرات هر عدد فازی مثلثی برای هر یک از شاخص‌ها به شرح زیر نمایش داده شده است: (Cheng, J. H. et al , 2009, p.764; Hsu, et al, 2010, p.420)

$$\tau_{ij} = (L_{ij}, M_{ij}, U_{ij}) \quad L_j = \min(X_{ij}) \quad M_j = \frac{\sum_{i=1}^n X_{ij}}{n} \quad U_j = \max(X_{ij})$$

اندیس i به فرد خبره اشاره دارد همچنین X_{ij} بیانگر مقدار ارزیابی خبره i ام از معیار j ام؛ L_j بیانگر حداقل مقدار ارزیابیها برای معیار j ام؛ M_j بیانگر میانگین حسابی مقدار ارزیابی خبرگان از معیار j ام و U_j بیانگر حداکثر مقدار ارزیابیها برای معیار j ام می‌باشد. همچنین برای فازی زدایی از رابطه زیر استفاده شده است.

$$DF_{i,j} = \frac{L_{ij} + M_{ij} + U_{ij}}{3}$$

مقدار فازی زدایی شده بزرگتر از ۰,۷، به عنوان آستانه پذیرش در نظر گرفته شده است و لذا شاخص هایی که امتیاز بالای ۰,۷ کسب کرده باشند تایید شده و سایر شاخص های با امتیاز کمتر از ۰,۷ حذف شدند. (Hsu, et al, 2010, p.422)

۳) تحلیل عاملی

پس از انجام فرآیند دلفی فازی، به منظور تعیین بار عاملی شاخص های هر یک از مولفه ها از آزمون "تحلیل عاملی تاییدی" استفاده گردید. تحلیل عاملی تاییدی ارتباط گویه ها با سازه ها را ارزیابی می کند. قدرت رابطه بین عامل (متغیر پنهان) و متغیر قابل مشاهده بوسیله بار عاملی نشان داده می شود. حداقل بار عاملی قابل قبول در برخی منابع ۰,۵ ذکر شده است اما معیار اصلی برای قضاوت آماره t می باشد. چنانکه آماره آزمون یعنی t -value بزرگتر از ۱,۹۶ باشد بار عاملی مشاهده شده معنادار است. برای انجام این آزمون از نرم افزار Lisrel 8.8 استفاده شده است.

۴) فرآیند تحلیل شبکه ای

تکنیک فرآیند تحلیل شبکه ای^{۱۲} شکل کلی تر و توسعه یافته تر فرآیند تحلیل سلسله مراتبی^{۱۳} می باشد که در تصمیم گیریهای چندگانه برای غلبه بر محدودیتهای ساختار سلسله مراتبی استفاده شده است. در نتیجه روابط پیچیده تر بین سطوح مختلف تصمیم را بصورت شبکه ای نشان می دهد و تعاملات و بازخوردهای میان شاخص-ها و زیر شاخص ها را در نظر می گیرد. فرآیند تحلیل شبکه ای بر مبنای مقایسه های زوجی اهمیت مولفه ها و شاخص ها بر اساس دیدگاه خبرگان می باشد در این روش علاوه بر روابط بیرونی معیارها، روابط درونی معیارها نیز در نظر گرفته می شود که منجر به بهبود نتایج پژوهش می شود (Saaty, T.L., 2016, 79). در این پژوهش پرسشنامه فرآیند تحلیل شبکه ای بر اساس مقیاس ۹ کمیته ساعتی تدوین شد بطوریکه عدد ۱ بیانگر اهمیت مساوی بین دو شاخص و عدد ۹ بیانگر بیشترین اهمیت یک شاخص در مقایسه با شاخص دیگر می باشد. پرسشنامه ها میان ۱۶ نفر از خبرگان توزیع و نتایج حاصل با استفاده از نرم افزار Super Decision 2.1 ارزیابی و وزن (اولویت) هر یک از شاخص های اثرگذار بر کیفیت گزارشگری مالی بدست آمد.

¹² Analytic Network Process

¹³ Analytic Hierarchy process

یافته‌های پژوهش

الف) مطالعه کتابخانه‌ای و مصاحبه با خبرگان

با مطالعه مفاهیم نظری گزارشگری مالی ایران و چارچوب نظری هیات استانداردهای بین‌المللی حسابداری (IASB) و بیانیه‌های مفاهیم بنیادی هیات استانداردهای حسابداری مالی آمریکا (FASB) که ویژگی‌های کیفی مرتبط با اطلاعات مفید حسابداری را شرح داده است و مطالعه ادبیات پژوهش مرتبط با ویژگی‌های کیفی اثرگذار بر صورت‌های مالی و همچنین پس از انجام مصاحبه با ۲۱ نفر از خبرگان ۲۵ شاخص (ارائه شده در جدول شماره (۳)) مرتبط با کیفیت صورت‌های مالی شناسایی و به عنوان شاخص‌های پیشنهادی جهت نظر خواهی از خبرگان به روش دلفی فازی تعیین گردید.

جدول شماره (۳): شاخص‌های مورد بررسی جهت اجماع خبرگان

شاخص‌های پیشنهادی به خبرگان	مولفه	ردیف (شماره شاخص)	شاخص‌های پیشنهادی به خبرگان	مولفه	ردیف (شماره شاخص)
عاری بودن از اشتباه	ارائه صادقانه	۱۴	ارزش پیش بینی کنندگی	مربوط بودن	۱
رجحان محتوا بر شکل		۱۵	ارزش تایید کنندگی		۲
کیفیت حسابرسی (رتبه موسسه حسابرسی)		۱۶	ارتباط ارزشی سود		۳
اندازه تعدیلات سنواتی		۱۷	ارتباط ارزشی ارزش دفتری		۴
نوع اظهار نظر گزارش حسابرس (وجود بند شرط)		۱۸	شفافیت عملکرد مالی		۵
تعداد بند تاکید بر مطلب خاص در گزارش حسابرسی		۱۹	پایداری سود		۶
تعداد نقاط ضعف کنترل داخلی در گزارش حسابرسی		۲۰			
ثبات رویه	قابل مقایسه بودن	۲۱	میزان استفاده از ارزش‌های جاری	ارائه صادقانه	۷
افشای کافی		۲۲			
ادغام و طبقه بندی	قابل فهم بودن	۲۳	محافظه کاری		۸
			کیفیت اقلام تعهدی		۹
به موقع بودن	به موقع بودن	۲۴	هموارسازی سود		۱۰
قابل رسیدگی بودن	قابل رسیدگی بودن	۲۵	نزدیک به نقد بودن سود		۱۱
			کامل بودن		۱۲
			بی طرفی	۱۳	

ب) دلفی فازی

نتایج حاصل از نظرخواهی خبرگان با روش دلفی فازی، با توجه به شرح این روش که در بخش روش پژوهش ارائه شد، در جدول شماره (۴) ارائه شده است. شاخص‌هایی که امتیاز کمتر از ۰,۷ کسب کرده‌اند، حذف شده‌اند و ۱۲ شاخص باقی مانده (با امتیاز بالاتر از ۰,۷) به عنوان شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت صورت‌های مالی که مورد اجماع نظر خبرگان قرار گرفته شده است، شناسایی شده‌اند.

جدول شماره (۴): میانگین فازی و غربالگری فازی شاخص‌ها

شاخص‌های پژوهش	L	M	U	Crisp	Result	
مربوط بودن	Q01	۰.۵۵۵	۰.۹۲	۱	۰.۸۲	پذیرش
	Q02	۰.۵۵۵	۰.۸۰۹	۱	۰.۷۸	پذیرش
	Q03	۰.۵۵۵	۰.۹۰۴	۱	۰.۸۲	پذیرش
	Q04	۰	۰.۵۵۵	۰.۸۸۸	۰.۴۸	رد
	Q05	۰	۰.۷۰۸	۱	۰.۵۶	رد
	Q06	۰.۶۶۶	۰.۹۲	۱	۰.۸۶	پذیرش
	Q07	۰.۲۲۲	۰.۷۰۸۴	۱	۰.۶۴	رد
ارائه صادقانه	Q08	۰.۴۴۴	۰.۹۱۵۰۴۸	۱	۰.۷۸	پذیرش
	Q09	۰.۳۳۳	۰.۸۸۸	۱	۰.۷۴	پذیرش
	Q10	۰.۴۴۴	۰.۸۵۱	۱	۰.۷۶	پذیرش
	Q11	۰.۵۵۵	۰.۸۹۴	۱	۰.۸۱	پذیرش
	Q12	۰.۵۵۵	۰.۹۳۱	۱	۰.۸۳	پذیرش
	Q13	۰.۴۴۴	۰.۹۱	۱	۰.۷۸	پذیرش
	Q14	۰.۳۷۵	۰.۹۳۹	۱	۰.۷۷	پذیرش
	Q15	۰.۲۲۲	۰.۹۳۱	۱	۰.۷۱	پذیرش
	Q16	۰	۰.۶۱۹	۱	۰.۵۴	رد
	Q17	۰	۰.۷۰۹	۱	۰.۵۷	رد
	Q18	۰	۰.۷۹۳	۱	۰.۵۹	رد
	Q19	۰	۰.۴۷۶	۰.۸۸۸	۰.۴۵	رد
	Q20	۰	۰.۵۳۹	۰.۸۸۸	۰.۴۷	رد
قابل مقایسه بودن	Q21	۰.۲۲۲	۰.۸۱۴	۱	۰.۶۷	رد
	Q22	۰.۲۲۲	۰.۸۳۶	۱	۰.۶۸	رد
قابل فهم بودن	Q23	۰.۲۲۲	۰.۷۹۳	۱	۰.۶۴	رد
به موقع بودن	Q24	۰.۲۲۲	۰.۸۳	1	۰.۶۸	رد
قابل رسیدگی بودن	Q25	۰	۰.۷۱۹	1	۰.۵۷	رد

ج) تحلیل عاملی تاییدی

برای تعیین بار عاملی شاخص‌های هر یک از مولفه‌ها از تحلیل عاملی تاییدی استفاده شده است تا مشخص گردد از ۱۲ شاخص مورد اجماع خبرگان چه شاخص‌هایی به طور معناداری حایز اهمیت می‌باشند. جدول شماره (۵) خلاصه متغیرهای پنهان و گویه‌های (شاخص‌های) مورد استفاده در تحلیل عاملی تاییدی را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۵): متغیرهای پنهان و گویه‌ها

شماره شاخص‌ها	تعداد گویه‌ها (شاخص‌ها)	متغیرهای پنهان	
		نام	نماد
۶ و ۳، ۲، ۱	۴	مربوط بودن	RE
۱۵ و ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۱۱، ۱۰، ۹، ۸	۸	ارائه صادقانه	FA

نتایج حاصل از تحلیل عاملی تاییدی نشان می‌دهد که از میان ۴ شاخص مرتبط با مولفه "مربوط بودن" تعداد ۳ شاخص و از میان ۸ شاخص مرتبط با مولفه "ارائه صادقانه" تعداد ۵ شاخص مورد تایید قرار گرفته شده است. نتایج حاصل در جدول شماره (۶) و نمودار شماره (۱) ارائه شده است.

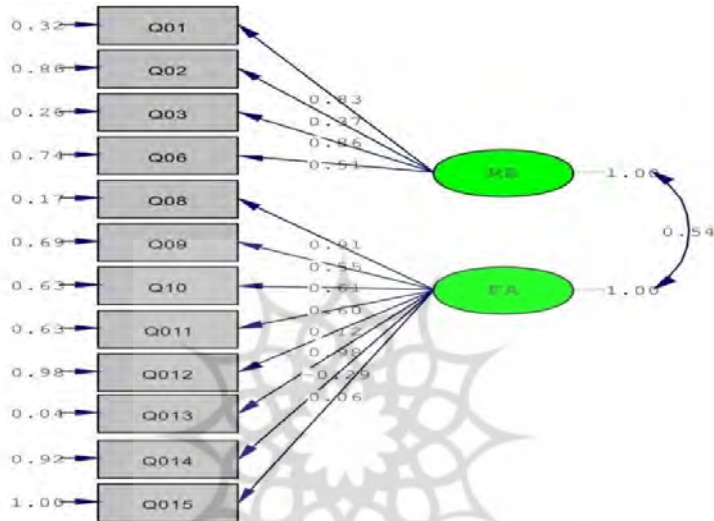
جدول شماره (۶): نتایج تحلیل عاملی تاییدی

متغیر (مولفه)	شماره گویه (شاخص)	بار عاملی استاندارد	آماره t	وضعیت
مربوط بودن	Q01	۰.۸۳	۴.۰۵	پذیرش
	Q02	۰.۳۷	۱.۵۹	رد
	Q03	۰.۸۶	۴.۲۷	پذیرش
	Q06	۰.۵۱	۲.۲۹	پذیرش
ارائه صادقانه	Q08	۰.۹۱	۵.۲۳	پذیرش
	Q09	۰.۵۵	۲.۶۴	پذیرش
	Q10	۰.۶۱	۲.۹۷	پذیرش
	Q11	۰.۶۰	۲.۹۵	پذیرش
	Q12	۰.۱۲	۰.۵۴	رد
	Q13	۰.۹۸	۵.۹۳	پذیرش
	Q14	۰.۲۹	-۱.۲۹	رد
	Q15	۰.۰۶	۰.۲۴	رد

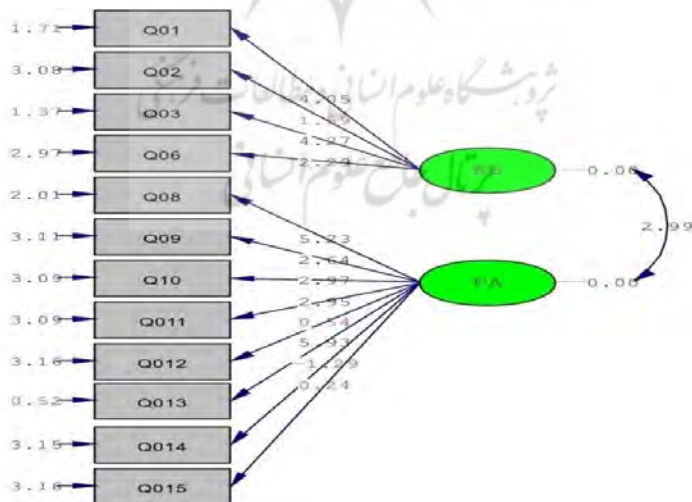
با توجه به جدول فوق شاخص های "ارزش پیش بینی کنندگی"، "ارتباط ارزشی سود" و "پایداری سود" زیر مجموعه مولفه "مربوط بودن" و شاخص های "محافظه کاری"، "کیفیت اقلام تعهدی"، "هموارسازی سود"، "نزدیک به نقد بودن سود" و "بی طرفی" زیرمجموعه مولفه "ارائه صادقانه" به عنوان شاخص های نهایی اثرگذار بر کیفیت صورت های مالی شناسایی شدند.

نمودار (۱): نتایج تحلیل عاملی تاییدی

الف) بارعاملی استاندارد

ب) آماره تی (t-value)

د) فرآیند تحلیل شبکه‌ای

همانگونه که در بخش روش پژوهش شرح داده شد، برای تعیین وزن هر یک از شاخص‌ها از فرآیند تحلیل شبکه‌ای استفاده شده است. نتایج حاصل از اجرای فرآیند تحلیل شبکه‌ای که با نرم افزار Super Decision 2.1 انجام شده است در جدول شماره (۷) ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های "ارزش پیش بینی کنندگی" و "کیفیت اقلام تعهدی" به ترتیب با وزن های ۰.۲۹٪ و ۰.۱۷٪ بیشترین اثرگذاری بر کیفیت صورت‌های مالی را دارند و سایر شاخص‌ها در اولویتهای بعدی قرار می‌گیرند.

جدول شماره (۷): وزن مولفه‌ها و شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت صورت‌های مالی

(نتایج اجرای فرآیند تحلیل شبکه‌ای)

رتبه شاخص‌ها	وزن نرمال شده شاخص‌ها	شاخص‌ها	رتبه مولفه‌ها	وزن نرمال شده مولفه‌ها	مولفه‌ها
۱	۰.۲۹۳۵	ارزش پیش بینی کنندگی	۱	۰.۵۰۰۰۱	مربوط بودن
۴	۰.۱۰۹۶	پایداری سود			
۵	۰.۰۹۶۹	ارتباط ارزشی سود			
۲	۰.۱۷۴۶	کیفیت اقلام تعهدی	۲	۰.۴۹۹۹۹	ارائه صادقانه
۳	۰.۱۲۰۴	بی طرفی			
۶	۰.۰۹۴۰	محافظه کاری			
۷	۰.۰۷۹۰	نزدیک به نقد بودن سود			
۸	۰.۰۳۲۱	هموارسازی سود			

نتیجه گیری

نیاز سرمایه‌گذاران به اطلاعات مفید مالی در خصوص بنگاههای اقتصادی برای تصمیم‌گیری در تخصیص سرمایه‌های خود از دیرباز آشکار بوده است. از دیرباز هدف اصلی سیستم‌های حسابداری و گزارشگری مالی ارائه اطلاعات مفید برای رفع نیاز سرمایه‌گذاران به عنوان استفاده‌کنندگان اصلی صورت‌های مالی بوده است. اطلاعات مفید مالی خروجی گزارشگری مالی با کیفیت می‌باشد. همچنانکه در ادبیات پژوهش ارائه شده است؛ مفید بودن گزارشهای مالی برای تصمیم‌گیری استفاده-کنندگان از جمله سرمایه‌گذاران را می‌توان تحت عنوان کیفیت گزارشگری مالی تعریف نمود.

(Beuselinck & Manigart, 2007,p.263; Nur Afiah, N., Rahmatika, D. 2014,p112)

ارائه صورت‌های مالی با کیفیت در گام اول مستلزم شناسایی آن دسته از شاخص‌هایی است که بر مفید بودن صورت‌های مالی برای استفاده‌کنندگان اثرگذار است و در گام دوم ارزیابی میزان اهمیت هر یک از شاخص‌ها و تلاش برای بهبود آنها در فرآیند گزارشگری می‌باشد.

در این پژوهش با انجام مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه با خبرگان، اجرای دلفی فازی و انجام تحلیل عاملی تاییدی، تعداد ۸ شاخص با اهمیت اثرگذار بر کیفیت صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران که می‌تواند نشان از مفید بودن صورت‌های مالی برای استفاده-کنندگان از صورت‌های مالی، با تمرکز بر سرمایه‌گذاران به عنوان استفاده‌کنندگان اصلی، باشد شناسایی شدند. از آنجا که میزان اثرگذاری هر یک از این شاخص‌ها بر کیفیت صورت‌های مالی و لذا مفید بودن صورت‌های مالی از نگاه استفاده‌کنندگان متفاوت می‌باشد لذا در گام بعدی پژوهش با اجرای فرآیند تحلیل شبکه‌ای میزان وزن هر یک از شاخص‌ها و اولویت آنها نسبت به یکدیگر محاسبه شد. بیشترین اثرگذاری بر کیفیت صورت‌های مالی شاخص‌های "ارزش پیش‌بینی‌کنندگی" و "کیفیت اقلام تعهدی" به ترتیب با وزن‌های ۰.۲۹٪ و ۰.۱۷٪ دارند و سایر شاخص‌ها در اولویت‌های بعدی قرار گرفتند. تقریباً تمامی منابع معتبر حسابداری در خصوص ویژگی‌های کیفی اطلاعات مفید حسابداری از جمله چارچوب نظری حسابداری ارائه شده توسط هیات تدوین استانداردهای حسابداری ایران، هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی حسابداری، "ارزش پیش‌بینی‌کنندگی" را به عنوان اولین ویژگی کیفی مهم اطلاعات مفید حسابداری لحاظ نموده‌اند که می‌تواند بر مفید بودن صورت‌های مالی برای استفاده‌کنندگان تاثیرگذار باشد. چرا که این ویژگی می‌تواند سرمایه‌گذاران را در پیش‌بینی عملکرد آتی شرکت یاری رساند. "کیفیت اقلام تعهدی" شاخص دیگری است که همانطور که در پیشینه نظری پژوهش مطرح شد در بیشتر پژوهش‌ها به عنوان یکی از ویژگی‌های کیفی صورت‌های مالی لحاظ شده است. این شاخص را می‌توان به نوعی شاخصی از صداقت مدیریت در ارائه صادقانه هزینه‌ها و درآمدهای تعهدی در دوره مالی در نظر گرفت. لذا به نظر می‌رسد نتایج این پژوهش در خصوص شناسایی این دو شاخص به عنوان شاخص‌هایی که بیشترین اثرگذاری بر کیفیت صورت‌های مالی دارند با ادبیات پژوهش همخوانی دارد.

نتایج این پژوهش با ارائه شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت صورت‌های مالی و تعیین وزن آنها می‌تواند هیات تدوین استانداردهای حسابداری ایران را در فرآیند تدوین استانداردها حسابداری راهنمایی نماید. نتایج این پژوهش به خصوص همچنین می‌تواند راهنمایی برای سازمان بورس و اوراق بهادار در خصوص رتبه‌بندی شرکت‌های بورسی از منظر کیفیت صورت‌های مالی آنها باشد.

در سالهای اخیر برخی از پژوهشگران به منظور اندازه‌گیری کیفیت گزارشهای مالی تلاش کرده اند که با شناسایی و اندازه‌گیری شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت گزارشگری مالی روشهایی برای اندازه‌گیری کیفیت صورت‌های مالی را ارائه نمایند.

(Barth et al,2008,pp.475-477; Cohen, A. 2004,pp.8-18; Suadiye, G.2017,p.70)

نتایج این پژوهش با ارائه شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت صورت‌های مالی و همچنین وزن هر یک از شاخص‌ها در تاثیرگذاری بر کیفیت صورت‌های مالی، اطلاعات مفیدی برای پژوهشهای آتی در ایران در خصوص اندازه‌گیری کیفیت صورت‌های مالی را ارائه می نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

منابع و مآخذ

۱. آقای، محمد علی و موسوی شیر، سید محمود. (۱۳۸۴). "خصوصیات کیفی مطلوب روشهای اندازه گیری از دید استفاده کنندگان ایرانی"، دو ماهنامه دانشور رفتار، شماره ۲۴، تهران، صص ۱۰۴-۸۱.
۲. آقای، محمد علی؛ انواری رستمی، علی اصغر؛ احمدیان، وحید و منظری توکلی، قاسم (۱۳۹۲). "رتبه بندی ویژگیهای کیفی اطلاعات حسابداری بر اساس دیدگاه تهیه کنندگان، حسابرسان و استفاده کنندگان صورت‌های مالی: کاربرد فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)"، فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، سال ۱۱، شماره ۳۸، صص ۲۷-۱.
۳. اثنی عشری، حمیده؛ حجازی، رضوان و مجتهد زاده، ویدا (۱۳۹۳). "طراحی مدل سنجش کیفیت اطلاعات حسابداری"، مجله پژوهشهای حسابداری مالی، سال ۶، شماره ۲۰، صص ۹۴-۷۵.
۴. بی، ارل. (۱۳۸۴). روش های تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه رضا فاضل، تهران، انتشارات سمت.
۵. دلاور، علی. (۱۳۸۳). مبانی نظری و عملی پژوهش، تهران، انتشارات رشد.
۶. عزیزپور شیرسوار، محسن. (۱۳۹۵). "ارتباط بین کیفیت حسابرسی و کیفیت گزارشگری مالی" ماهنامه پژوهشهای مدیریت و حسابداری، ۲۵، صص ۱۰۵-۸۸.
۷. نیکومرام، هاشم و بادآور نهندی، یونس. (۱۳۸۸). "تبیین و ارائه الگویی برای تعیین و ارزیابی عوامل موثر بر انتخاب کیفیت گزارشگری مالی در ایران". فراسوی مدیریت، سال دوم، شماره ۸، صص ۱۸۷-۱۴۱.
۸. یزدی مقدم، جعفر؛ اولیاء، محمد صالح و بندریان، رضا. (۱۳۹۷). "شناسایی و اولویت بندی عوامل موثر بر موفقیت تجاری سازی فناوری با استفاده از روش دلفی فازی و فرآیند تحلیل شبکه ای (ANP)". مهندسی صنایع و مدیریت شریف، دوره ۱-۳۴، شماره ۲/۲.
9. Abdelghany, K. E. (2005). "Measuring the Quality of Earning", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 20, No.9, pp. 1001-1015.
10. Akeju, B. J. and Babatunde, A. A. (2017) "Corporate Governance and Financial Reporting Quality in Nigeria" *International Journal of Information Research and Review*, February, 2017, pp.749-753.
11. Barth, M. E., Landsman, W. R., and Lang, M. H. (2008). "International Accounting Standards and Accounting Quality", *Journal of Accounting Research*, 46,467-498.
12. Beuselinck, C. & Manigart, S. (2007). "Financial Reporting Quality in Private Equity Backed Companies: The Impact of Ownership Concentration", *Small Business Economics*, 29, 261-274.
13. Cheng, J. H. , Lee, C. M. , & Tang, C. H. (2009). "An application of fuzzy Delphi and fuzzy AHP on evaluating wafer supplier in semiconductor industry", *WSEAS Transactions on Information Science and Applications*, 6(5), 756-767.
14. Cohen, A. (2004). "Financial Reporting Quality Choice: Determinants and Consequences", A Dissertation, Northwestern University.

15. Defond, M., Zhang, J. (2014). "A Review of Archival Auditing Research", *Journal of Accounting and Economics*, 58, 275-326.
16. Francis, J., LaFond, R., Olsson, P. & Schipper, K. (2004). "Cost of Equity and Earnings Attributes". *The Accounting Review*, 79(4), 967-1010.
17. Gafarov, T. (2009). *Financial Reporting Quality Control for Internal Control Implementation*. Doctoral Thesis, Brno University.
18. Gaio, C. (2010). The relative importance of firm and country characteristics for earnings quality around the world. *European Accounting Review*, 19(4), 693-738.
19. Habibi, A., Firuzi Jahantigh, F. and Sarafrazi, A. (2015). "Fuzzy Delphi Technique for Forecasting and Screening Items", *Asian Journal of Research in Business Economics and Management*, vol. 5, No.2, pp. 130-143.
20. Hsu, Yu-Lung; Cheng-Haw Lee, V.B. Kreng. (2010). "The application of Fuzzy Delphi Method and Fuzzy AHP in lubricant regenerative technology selection", *Expert Systems with Applications*, Vol. 37, pp. 419-425
21. Hudack, Lawrence R., and Mcallister, John P. (1994). "An investigation of the FASB's Application of its Decision Usefulness Criteria", *Accounting Horizons*, 8(3), pp. 1-18.
22. Karamdar Mezerji, S., Abbaszadeh, M. R., Vadie, M. H. and Jabbari, M. (2013). "The Relationship between Accounting Information Quality with Discretionary Accruals and Stability of Earning", *Interdisciplinary Journal of contemporary Research in Business*, vol. 5, No. 7, pp. 105-112.
23. Kythreotis, A. (2014). "Measurement of Financial Reporting Quality Based on IFRS Conceptual Framework's Fundamental Qualitative Characteristics", *European Journal of Accounting, Finance and Business*, 2(3), PP. 4-29.
24. Mazzioni, S and Klann, R. C. (2018). "Aspects of the quality of accounting in the international context", *Review of Business Management*, p.92-111.
25. Maritan, d. (2014). "Practical Manual of Quality Function Development", Springer Publisher.
26. Mbobo, E. M. and Ekyo, N. B. (2016). "Operationalizing the Qualitative Characteristics of Financial Reporting", *International Journal of Finance and Accounting*, 5(4), pp.184-192.
27. McDaniel, L., Martin, R. & Maines, L. (2002). "Evaluating Financial Reporting Quality: the Effects of Financial Expertise vs. Financial Literacy" *The Accounting Review*, 77, 139-167.
28. Nur Afiah, N., Rahmatika, D. N. (2014). "Factors Influencing the Quality of Financial Reporting and its Implications on Good Corporate Governance", *International Journal of Business, Economics and Law*, Vol. 5, Issue 1. pp.111-121.
29. Saaty, T.L., 2016. "Decision Making in complex environment: Analytic Network Process with Dependence and Feedback", RWS Publications, University of Pittsburg, U.S.A., 370.
30. Schipper, K and Vincent, L. (2003). "Earning Quality". *Accounting Horizons*, 17, 97-110.

31. Suadiye, G. (2017). "Does Mandatory IFRS Adoption Improve Financial Reporting Quality? Empirical Evidence from an Emerging Economy", European Journal of Business and Social Sciences, Vol. 6, No. 05, pp.63-80.
32. Walker, M., Christensen, H. B., Lee, E. and Zeng, C. (2015). "Incentives or Standards: What Determines Accounting Quality Changes Around IFRS Adoption?", European Accounting Review, 24, 31-69.
33. Wan, H. (2018). "An Empirical Assessment of Alternative Discretionary Accrual Models: Evidence from Earning Restatements", Accounting and Finance Research, Vol. 7, No. 4.
34. Yurisandi, T. and Puspitasari, E. (2015). "Financial Reporting Quality- Before and After IFRS Adoption Using NiCE Qualitative Characteristics measurement", Social and Behavioral Sciences, 211, PP. 644-652.

Identifying and Ranking Effective Financial Statements Quality Indexes Using Analytic Network Process

Ghasem Bolo^{۱۴}, Jafar Babajani^{۱۵}, Maghsoud Amiri^{۱۶}, Iraj Davanipour^{۱۷}

Abstract:

The aim of this survey is identifying effective indexes of financial statements quality for companies listed in Tehran Exchange and also ranking those indexes. To achieve this aim, firstly by studying research literature review and theoretical background and also expert interview, a collection of indexes related to quality of financial statements were identified and then by use of questionnaire and performing Fuzzy Delphi method we have identified those quality indexes which have expert consensus about their effect on quality of financial statements. After that by using confirmatory factor analysis, we recognize those indexes which have significant effect on quality of financial statements. Lastly by use of analytic network process we have measured the relative weight of each of those indexes about their effect on quality of financial statements.

Results show that “predictability value”, “value-relevance of earning” and “earning consistency” as indexes related to “relevance” component and “conservatism”, “accruals quality”, “earning smoothness”, “closeness of earning to cash” and “unbiasedness” as indexes related to “faithful representation” component are significant effective financial reporting quality indexes. Results of analytic network process show that “predictability value” and “accruals quality” respectively with weight of 29% and 17% have the greatest effect on the quality of financial statements and other indexes are on the next priorities.

Keywords: Financial Statements Quality, Financial Statements Quality Indexes, Ranking Financial Statements Quality Indexes

JEL Classification: M41

¹⁴ Associate Professor of Accounting Department of Allameh Tabatabaee University - Corresponding Author- ghblue20@yahoo.com

¹⁵ Professor of Industrial Management Department of Allameh Tabatabaee University

¹⁶ Professor of Accounting Department of Allameh Tabatabaee University

¹⁷ Phd Student of Allameh Tabatabaee University